

**Будникевич І.М., Шевчук Л.Т., Крупенна І.А. НАПРАВЛЕННЯ ІСЛЕДОВАНИЯ ФАКТОРОВ
МИКРОСРЕДИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ГОРОДА**

Цель - уточнить состав факторов микросреды современного города и определить направления исследования их влияния при формировании территориальных стратегий развития.

Методика исследования. При исследовании использовались как общенаучные, так и специфические методы: критического анализа, сравнения и монографический (при выявлении подходов к структуре внешней среды, оценки его факторов); анализа и синтеза (при рассмотрении отдельных составляющих микросреды); матричные (при позиционировании городов по критериям прироста населения); индукции и дедукции (при обобщении результатов и формировании выводов).

Результаты. Исследована суть и уточнен состав факторов микросреды современного города. Указано, что эти факторы непосредственно касаются конкретного города и его возможностей, они не только влияют на развитие города, но и в определенной степени попадают под его влияние, определяет важность и актуальность грамотной и взвешенной оценки их влияния, а затем разработки мероприятий нивелирования угроз и использования возможностей. В связи с этим рассмотрены отдельные направления исследования факторов микросреды (конкуренты, потребители, партнеры) при формировании стратегий развития современного города. Отмечено, что успех стратегического развития города на принципах маркетинга зависит от уровня консолидации и партнерства городской и областной администраций. Соперничество между ветвями власти, между законодательной и исполнительной властью, между муниципалитетом и государственными органами, между органами власти и различными группами потребителей, клиентов и стейкхолдеров является препятствием для любых проектов и планов развития территорий. Доказано, что город и стратегические направления его развития должны учитывать и эффективно отражать изменения внешней среды, осознанно меняться, приспосабливаться и использовать возможности, которые оно формируют, и одновременно учесть процессы, которые зарождаются, протекают и развиваются во внутренней городской среде.

Научная новизна. Представлены результаты работы команды экспертов, которая методом «мозгового штурма» выбрала возможности и угрозы, которые наиболее существенно влияют на формирование в г. Черновцы модели «Комфортный город», определенной как приоритетной Стратегией развития на 2012-2016 гг.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования используются при реализации Стратегии развития г. Черновцы, а также могут быть рекомендованы к подражанию при организации взаимодействия между органами власти и различными группами потребителей, клиентов и стейкхолдеров в других городах страны.

Ключевые слова: маркетинговая среда города, микросреда, факторы среды, направления исследований, стратегии развития.

УДК 338.48:332(477.87)

**Папп В.В.,
д.е.н., доцент, професор кафедри туризму і рекреації,
Мукачівський державний університет**

ВПЛИВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі туризм як сфера господарської діяльності має величезне значення. Туризм є джерелом отримання доходів як на мікро, так і на макроекономічному рівнях. Його характерною рисою є спрямованість на задоволення потреб окремої людини, соціальних груп і суспільства загалом. Сучасна індустрія туризму стає одним з основних чинників створення додаткових робочих місць, прискорення розвитку транспортної інфраструктури, дорожнього та готельного будівництва, стимулює зростання виробництва споживчих товарів, засобів зв'язку, всіх видів транспортних засобів, сприяє збереженню народних промислів та національної культури регіонів і країн.

На сучасному етапі туризм набуває не просто масового характеру, а стає однією із провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації, число туристських прибуттів до 2020 року складе 1,6 млрд. осіб, а світові доходи від туризму в 2020 році зростуть до 2 трлн. дол. [11, с. 88].

Створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках туристичного продукту – одне з найважливіших стратегічних напрямків розвитку Закарпатської області. Висококонкурентна регіональна індустрія туризму сприятиме зростанню добробуту і якості життя населення регіону, вирішенню проблеми наповнення бюджетів усіх рівнів, залученню іноземних інвестицій, створенню нових робочих місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблемних питань розвитку туризму і рекреаційно-туристичного комплексу та питанням щодо оптимізації туристичної діяльності в регіонах України займалися такі вчені, як : М.В. Вачевський, В.С. Боголюбов, П.В. Гудза, М.І. Долішній, Т.А. Дьорова, Л.П. Дядечко, М.А. Жукова, І.Б. Зазгарская, В.Ф. Кифяк, Ф.Ф. Мазур, М.П. Мальська, П.О. Масляк, О.І. Мілашовська, О.В. Пендерецький, А.А. Самойленко, Т.Г. Сокол, В.І. Стафійчук, М.Й. Рутинський, Л.Т. Шевчук, А.Д. Чудновский та інші.

Незважаючи на значну ступінь вивченості проблем розвитку туристичної діяльності, різних аспектів її впливу на національному та світовому рівні, питання впливу туристичної індустрії на соціально-економічний розвиток окремих регіонів залишається маловивченим.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану та особливостей розвитку туристичної індустрії Закарпатської області, а також її впливу на соціально-економічний стан регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфічною рисою туристично-рекреаційної сфери є те, що вона поєднує в собі понад 50 суміжних галузей: культуру, мистецтво, науку, освіту, спорт, готельне господарство, медицину, торгівлю, харчування, транспорт, зв'язок, фінанси, побут, народні промисли, розваги, будівництво інше. Кожна країна, регіон, місто намагаються пропагувати та популяризувати свою туристичну привабливість [19].

Швидка окупність вкладених ресурсів і можливість отримувати дохід у вільно конвертованій валюті приваблює в індустрію туризму значну кількість фірм і капіталу. При цьому важливо відзначити, що розвиток туризму на регіональному рівні сприяє зростанню доходів бюджетів усіх рівнів, створенню нових конкурентоспроможних робочих місць, зростанню якості життя населення, розвитку зв'язку, транспортної та будівельної інфраструктури, збереженню самобутності народних промислів регіону, його історичної та культурної спадщини.

Загальноекономічний спад, політична нестабільність, втрата значного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу через окупацію Криму, військові дії на сході країни мають значний негативний вплив на розвиток туристичної індустрії в Україні. Однак, крім глобальних чинників, стримують розвиток туризму низький рівень готельного сервісу, недостатня кількість комфортабельних готельних місць, дефіцит кваліфікованих кадрів, низький рівень маркетингу туристичної діяльності тощо.

Закарпаття – найбільш перспективний для розвитку туризму регіон в Україні. Завдяки геополітичному розташуванню (межує з чотирма країнами Карпатського Євросоюзу – Угорщиною, Польщею, Словаччиною, Румунією), природно-кліматичним особливостям (привабливі гори, чудова природа, чисте навколишнє середовище, джерела мінеральних вод) і багатій культурно-історичній спадщині область має надзвичайно сприятливі умови для розвитку туризму й оздоровлення людей [3]. До базових видів туризму Закарпаття слід віднести: лікувально-оздоровчий; культурно-пізнавальний; релігійний; спортивний; екологічний (зелений) туризм.

Загальна кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Закарпаття за 2000-2014 рр. складає 902,27 тис. осіб. Слід зазначити, що пік відвідування Закарпаття туристами припадає на 2000 рік (144,7 тис. осіб), 2003 рік (91 тис. осіб) та 2008 (76,9 тис. осіб). В інші роки спостерігається значно менший туристичний потік (рис. 1) [17].

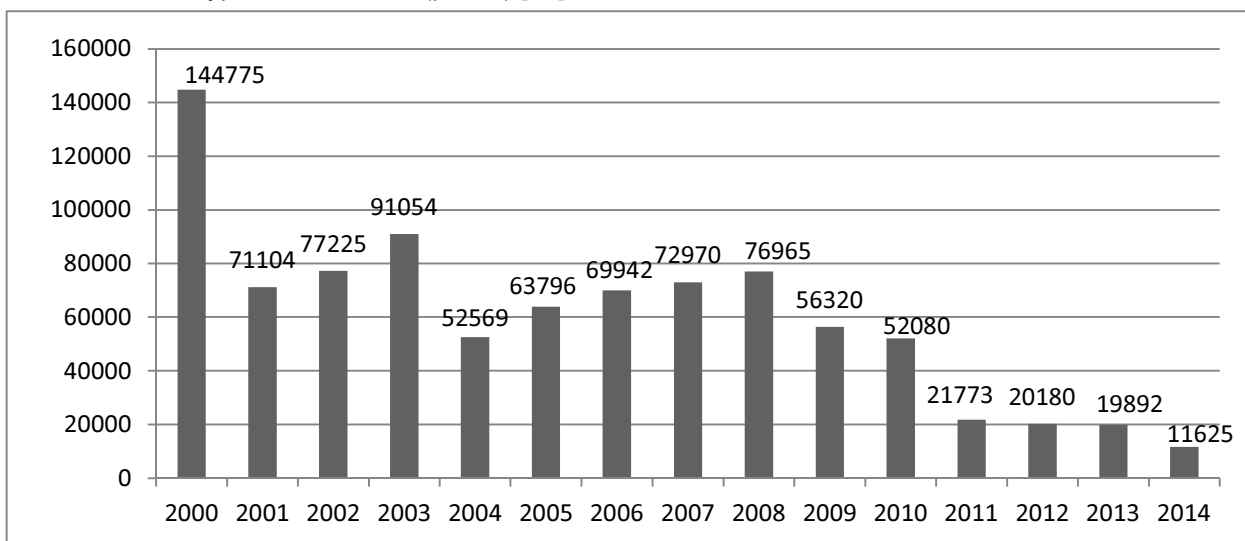

Рис. 1. Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Закарпатської області упродовж 2000-2014рр., осіб*

Джерело: розроблено автором за даними [17;18]

За 2011-2014 рр. кількість туристів значно зменшилась. В 2014 році спостерігається найнижчий рівень відвідування туристами Закарпатської області – 11625 осіб [17], що в 12,4 раза менше, ніж у 2000 році, в 7,8 раза менше, ніж у 2003 році, в 6,6 раза менше, ніж у 2008 році, в 4,5 раза менше, ніж у 2010 році (рис.1). Такий критичний спад туристичного потоку пояснюється загальноекономічним спадом, політичною нестабільністю та бойовими діями на сході країни.

Важливе значення має структура туристичного потоку в залежності від виду туристів та мети їх поїздки. Так найбільша частка туристичного потоку – це громадяни України, які виїжджали за кордон (рис. 2). Їх частка в загальній кількості туристів коливається від 67% у 2000 році до 11,56% у 2005 році. Найвища активність українських туристів, виїжджаючих за кордон через Закарпатську область спостерігається у 2014 році – 84,4% від загальної кількості туристів (9815 з 11625 осіб) (рис. 2).

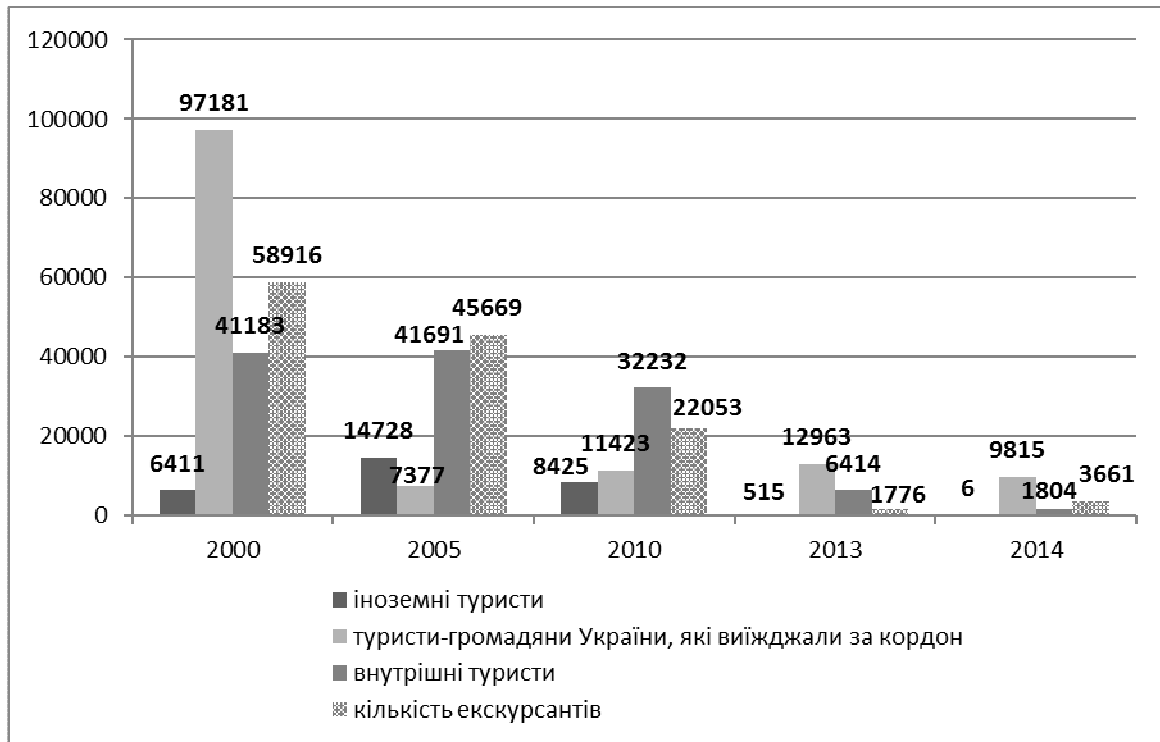

Рис. 2. Туристичні потоки Закарпатської області упродовж 2000-2014 рр., осіб

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Іноземні туристи займають незначну частку туристичного потоку: від 4,4 % у 2000 році до 2,6 % у 2013 році. У 2014 році було зареєстровано лише 6 іноземних туристів, що складає 0,05 % від загальної кількості туристів (рис. 2).

Україна втрачає мільйони гривень, створюючи додаткові труднощі для іноземних туристів. Крім того, втрачаються також тисячі потенційних робочих місць. Згідно даних Всесвітньої туристської організації, для обслуговування одного іноземного туриста в середньому необхідно 9 осіб [18].

За 2000-2014 рр. значно зменшилась кількість внутрішніх туристів і екскурсантів: в 22,8 раза (з 41183 до 1804 осіб) та в 16 разів (з 58916 до 3661 осіб) відповідно [17].

Найбільша кількість туристів відвідує Закарпаття з метою дозвілля та відпочинку – 95,7%. Службові, ділові поїздки, та поїздки на навчання здійснюють лише 1,8% туристів, а з метою лікування – лише 0,3% туристів.

Вказані особливості туристичного потоку негативно впливають на розвиток санаторно-курортного напрямку туристичної індустрії регіону, призводять до деградації і старіння лікувальної інфраструктури.

У 2014 році в Закарпатській області працювало 74 суб'єкта туристичної діяльності, що на 8 одиниць менше, ніж у 2013 році. Найбільшу частку складають юридичні особи (54 %), у тому числі: 16 туроператорів, 22 турагенти і 2 суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність [6, с.52-53]. Слід відмітити, що у 2014 році порівняно з попереднім періодом кількість туроператорів скоротилася на 3 одиниці, а кількість турагентів зросла на 2 одиниці. Значна кількість фізичних осіб-підприємців працюють як турагенти, однак їх кількість у 2014 році скоротилася з 40 до 34 одиниць.

В Закарпатській області успішно функціонують 28 туристично-інформаційних центрів, які володіють всією інформацією щодо наявного туристичного потенціалу.

На сьогодні мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області нараховує 392 об'єкти, з яких 24- оздоровчі заклади (6%), 123 – рекреаційні заклади (31%), 245 – туристичні заклади (63%) [3].

За 2011-2014 роки кількість колективних засобів розміщування зросла на 33% з 216 до 287 одиниць, у тому числі кількість готелів зросла на 70 одиниць (в 1,44 раза) з 159 до 229 одиниць. За перше півріччя 2015 року мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області зросла до 392 об'єктів. За розглянутий період кількість місць розміщування зросла на 4456 одиниць і становила у 2014 році 17929 одиниць [3; 6].

Зростання кількості колективних засобів розміщення дозволило збільшити кількість розміщених осіб на 17104 осіб, з 203540 осіб у 2011р. до 220644 осіб у 2014 році [3]. Найбільшу кількість осіб було розміщено у готелях та аналогічних засобах розміщення – 64,5 %.

Середня місткість готелів та аналогічних засобів розміщування серед юридичних осіб складала у 2014 році 85,6 місць, серед фізичних осіб-підприємців – 31,4 місць. Зауважимо, що коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщення у 2013-2014 рр. складав 0,15-0,16 [3, с. 44-47].

Біля 35 % туристів розміщується у спеціалізованих засобах розміщення. До мережі спеціалізованих засобів розміщування у 2014 році увійшли: 18 санаторіїв, 2 дитячі санаторії, 2 пансіонати з лікуванням, 3 дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, 4 санаторії-профілакторії, 2 будинки відпочинку, 2 пансіонати відпочинку, 23 бази відпочинку та інші заклади відпочинку. Найбільша кількість перерахованих суб'єктів зосереджена у Тячівському (26,8 %), Свалявському (14,3 %), Хустському (10,7 %), Виноградівському (8,9 %) та Мукачівському (7,1 %) районах [15, с. 22].

Окрім цього, близько 400 сільських садіб готові надавати туристичні послуги (проживання, харчування, організація відпочинку). Основні показники діяльності індустрії туризму Закарпатської області наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники діяльності туристичної галузі Закарпатської області

Показник	Рік					2014 р. у % до			
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013
Кількість обслугованих туристів, тис. осіб	52,08	21,77	20,18	19,89	11,62	22,31	53,38	57,58	58,42
Обсяг наданих туристичних послуг, млн. грн.	287,6	297,3	330,5	329,3	334,8	116,41	112,61	101,30	101,67
Вартість реалізованих туристичних путівок, тис. грн.	27418,1	18539,7	27167,5	45753,1	56263,2	205,2	303,47	207,09	122,97
Витрати на послуги сторонніх організацій, що використовуються при виробництві туристичного продукту, тис.грн.	7005,4	6758,7	6034,1	3927,6	4595,4	65,59	67,99	76,16	117,0
Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн.	13606,1	12181,5	16800,8	10015,3	9474,4	69,63	77,78	56,39	94,60

Джерело: розроблено автором за даними [3;17;18]

Прямий вплив туризму на економіку регіону – це результат доходів туриста на купівлю послуг і товарів туризму. Це треба розуміти як результат вкладу грошей туристами у туристичні підприємства, матеріальне забезпечення працівників туристичної індустрії і створення нових робочих місць [19].

Отже, за останні 5 років кількість обслугованих туристів зменшилась на 40,46 тис. осіб і досягла у 2014 році мінімального значення – 11,62 тис. осіб, однак обсяг наданих туристичних послуг в грошовому еквіваленті зріс на 47,2 млн. грн., з 287,6 до 334,8 млн. грн. (табл.1).

Вартість реалізованих туристичних путівок за 2010-2014 рр. зросла на 28,8 млн. грн., з 27,4 млн. грн. до 56,3 млн. грн. відповідно.

Крім прямого впливу туристичних витрат на розвиток регіону країни, існує також побічний (непрямий) вплив, або "ефект мультиплікатора", який починає діяти при циркуляції туристичних витрат у регіоні. Отже, вкладаючи кошти в сфери, причетні до створення туристичного продукту, туристична діяльність стимулює розвиток інших галузей національної та регіональної економіки: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів широкого вжитку, транспорту, зв'язку тощо [19].

Слід зауважити, що витрати суб'єктів туристичної діяльності Закарпаття на послуги сторонніх організацій, які використовуються при виробництві туристичного продукту за 2011-2014 рр. зменшились на 2410 тис. грн., з 7005,4 до 4595,4 тис. грн. відповідно. Зазначені тенденції можуть свідчити про розширення кооперації підприємств різних галузей при виробництві туристичного продукту в регіоні.

За 2010-2014 рр. дохід туристичних підприємств – надходження від продажу туристам послуг і товарів зменшився на 4131,7 тис. грн., з 13606,1 до 9474,4 тис. грн.[6, с.110-114]. Зазначимо, що позитивна тенденція зростання доходів від надання туристичних послуг спостерігалася тільки в 2012 році, коли доходи туристичних підприємств зросли на 38% з 12181,5 до 16800,8 тис. грн. У наступні роки відбувалося значне зниження доходів підприємств туристичної сфери Закарпаття.

Отже в регіоні розвинені практично всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються протягом цілого року. Важливим при аналізі місця і ролі туристичної галузі в господарському комплексі регіону є визначення переліку показників, що дають характеристику впливу цієї галузі на економіку регіону. В якості пріоритету оцінки впливу галузі можуть братися економічні показники (надходження від туризму у формуванні доходів Державного та місцевих бюджетів), соціальні (розв'язання проблеми безробіття), медичні (зниження рівня захворюваності), екологічні тощо [19].

Основні показники соціально-економічного розвитку регіону наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні показники соціально-економічного розвитку Закарпатської області за 2010-2014 рр.

Показник	Рік					2014 р. у % до			
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013
Очікувана тривалість життя, років	70,23	70,84	70,64	71,03	71,02	101,1	100,2	100,5	99,9
Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	582,2	577,9	581,4	586,8	574,5	98,7	99,4	99,8	97,9
Зайняте населення, тис. осіб	531,8	522,7	530,8	541,2	521,4	98,0	99,7	98,2	96,3
Середньорічна кількість найманих працівників, за видами економічної діяльності, тис. осіб	201,1	194,7	190,3	183,4	179,3	89,2	92,1	94,2	97,8
Рівень зайнятості, у % до всього населення у віці 15-70 років	57,7	56,6	57,5	58,6	56,4	97,7	99,6	98,1	96,2
Рівень безробіття, у % до економічно активного населення у віці 15-70 років	8,7	9,6	8,7	7,8	9,2	105,7	95,8	105,7	117,9
Індекс споживчих цін, (грудень до грудня) %	108,5	103,0	98,8	99,7	125,7	115,9	122,0	127,2	126,1
Оптовий товарооборот, млрд. грн.	993,7	1107,3	1093,3	1074,7	987,9	99,4	89,2	90,3	91,9
Обсяг послуг, реалізованих населенню, з урахуванням ПДВ, млн. грн.	540,9	618,5	673,9	729,5	818,6	151,3	132,3	121,5	112,2
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн.	1846	2069	2351	2553	2744	148,6	132,6	116,7	107,5
Частка населення із середньодушовими місячними грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму, %	26,5	27,7	22,3	21,7	20,9	78,9	75,4	93,7	96,3

Джерело: розроблено автором за даними [12; 15;18]

Одним з найважливіших економічних показників впливу туристичної діяльності на розвиток регіону є дохід регіону - податки, отримані від виручки туристичних підприємств і залишені у розпорядження регіону. Тільки за 2014 рік відрахування до бюджетів всіх рівнів збільшилися на 32,9%

та склали 21,1 млн. грн. Сума туристичного збору у 2014 році склала 930,4 тис.грн., а за січень-серпень 2015 року – 977,8 тис. грн. [12; 15].

Аналіз даних дозволяє стверджувати, що у 2010-2014 рр. спостерігалась стійка тенденція до збільшення середньомісячної заробітної плати штатних працівників, зайнятих в галузях економіки (табл. 2). Середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в економіці зросла на 898 грн., з 1846 до 2744 грн. відповідно. Слід зауважити, що середньомісячна заробітна плата в Закарпатській області значно менше ніж її середньомісячне значення по Україні в цілому – 3534 грн. Позитивним можна вважати те, що заробітна плата по області перевищила рівень законодавчо встановленого розміру мінімальної зарплати для працездатних осіб (1218 грн.) у 2,25 рази [18, с.39].

Найбільша частка економічно активного населення області у віці 15-70 років зайнято у сільському, лісовому, рибному господарстві, мисливстві – 27,3 % й у сфері оптової та роздрібно торгівлі, готелях та ресторанах – 17,9 % [12; 15, с.14].

Зазначимо, що у 2014 році ситуація на ринку праці області в цілому погіршилась, про що свідчить зниження рівня зайнятості до 56,4 % та зростання рівня безробіття населення віком 15-70 років до 9,2 % (табл. 2).

Туристична індустрія сприяє зменшенню частки населення, чиї середньодушові еквівалентні грошові доходи нижче прожиткового мінімуму. За 2010-2014рр. їх питома вага у середньодушових доходах населення зменшилась з 26,5 до 20,9 % [15, с.12].

У загальній кількості суб'єктів господарювання області за 2014 рік частка суб'єктів малого підприємництва склала 99,2 %, у загальній кількості зайнятих на них працівників – 60,7 %, у загальному обсязі реалізованої ними продукції (товарів, послуг) – 32,0 %, решту склали відсоткові частки суб'єктів середнього та великого підприємництва [12, с. 39].

Значною була частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичних осіб-підприємців у сферах діяльності: з тимчасового розміщення й організації харчування, мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку, наданні інших видів послуг [15, с.29].

Кількість економічно активних малих підприємств області за 2013 рік склала 5471 одиницю, що становило 95,3% загальної кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. Обсяг реалізованої ними продукції (товарів, послуг) без ПДВ становив 5,3 млрд. грн. і склав 17,8 % обласного показника. Слід зазначити, що значно збільшилася частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малими підприємствами у сфері тимчасового розміщення й організації харчування [12, с.43].

Крім зазначених змін у соціально-економічному розвитку області туризм сприяє залученню інвестицій в санаторно-курортну і рекреаційну сферу. Серед найбільш значущих інвестиційних проектів необхідно відзначити будівництво багатофункціонального санаторно-курортного комплексу «Деренівська купіль» (с. Нижнє Солотвино Ужгородського району) та санаторного комплексу «Сойми» (с. Сойми Міжгірського району) [15, с. 74].

Також з метою розвитку спортивно-туристичної інфраструктури в області планується впровадити наступні інвестиційні проекти: «Будівництво гірськолижного комплексу в районі с. Ясіня – полонина Драгобрат, с. Кваси – гора Близниця»; «Ужгород – полонина Руна»; «Гірський курорт «Петрос»; «Гірськолижний комплекс «Боржавські Полонини»[15, с.75].

Для стратегічного розвитку індустрії туризму в Закарпатській області необхідно: сприяти розвитку туризму історичної спадщини; підтримувати сільській і екологічний туризм; значно покращити супровід і безпеку туризму; сприяти розвитку туристичного маркетингу та привабливому іміджу регіону. Важливе значення має створення нових конкурентоспроможних туристичних пропозицій та об'єктів, у тому числі всесезонних (події заходи, кулінарні тури, фестивальний туризм тощо).

Узгодження стратегічних цілей на рівні регіону, підприємств туристичної діяльності, а також на загальнодержавному рівні стратегічного розвитку туризму дозволить зайняти Закарпаттю власну нішу в туристичній сфері України та сформулювати унікальний регіональний туристичний продукт.

Висновки з проведеного дослідження. Значний розвиток туристичної індустрії Закарпатської області дозволяє пом'якшити негативний вплив загальноекономічних і соціальних проблем регіону, підвищити рівень самозайнятості серед економічно активного населення, збільшити надходження до бюджетів різних рівнів, залучити інвестиції в санаторно-рекреаційну та спортивно-туристичну інфраструктуру та ін. Безперечно, що розвиток туристичної індустрії в умовах децентралізації має спиратися на нові методи господарювання, ефективні організаційні структури, стратегічні пріоритети регіонального розвитку, що забезпечить регіон високоякісними туристичними продуктами і сприятиме соціально-економічному прогресу Закарпаття.

Бібліографічний список

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О.О. Бейдик. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с.

2. Гулич О.І. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів / О.І. Гулич, Л.С. Гринів, Н.М. Герасимчук; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2007. – 52 с.
3. Закарпаття – санаторії та туризм. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2014. – 100 с.
4. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 5./відп. ред. Л.Т. Шевчук. – 2013. – 284 с.
5. Кифяк В. Розвиток туризму та його вплив на економічну ситуацію регіону / В. Кифяк, О. Кифяк // Регіональна економіка. – 2001. – № 2. – С. 167-171.
6. Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 200 с.
7. Ковач М.Й. Санаторно-курортне господарство Закарпатської області: стан та перспективи розвитку / М.Й. Ковач // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 141–145.
8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с
9. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 661 с.
10. Мілашовська О.І. Перспективні напрями активізації розвитку туризму в Закарпатській області / О.І. Мілашовська, Н.М. Гоблик-Маркович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.3. – С. 121-127.
11. Морозов М.А. Экономика и предпринимательство в социально-культурном сервисе и туризме: учебник для студентов / М.А. Морозов. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 288 с.
12. Програма економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2015 рік та основні напрями розвитку на 2016–2017 роки / Затверджено рішенням обласної ради 06.03.2015 № 1202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua>
13. Регіональна політика: методологія, методи, практика [Текст] / М.І. Долішній [та ін.] ; відп. ред. М.І. Долішній ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л. : [б.в.], 2001. – 719 с.
14. Стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області : монографія / [за ред. Шевчук Л.Т.]. – Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2008. – 356с.
15. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року" / Затверджено рішенням Закарпатської обласної ради від 06.03.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua>
16. Теоретико-методичні підходи забезпечення збалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій Криму : монографія / І.В. Бережна [та ін.]. –Сімф. : АРІАЛ, 2013. – 231 с.
17. Туристичні потоки Закарпатської області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>.
18. Україна у цифрах у 2014 році / Державна служба статистики України. – К.: Консультант, 2015. – 239 с.
19. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії : навчальний посібник [Електронний ресурс] / І.М. Школа. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/22018/>.
20. Цьохла С.Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С.Ю. Цьохла // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». – 2009. – Том 22 (61), №2. – С. 373–380.

References

1. Beidyk, O.O.(2001), *Rekreasiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia* [Recreational-tourist resources of Ukraine: methodology and analysis methodology, terminology zoning], monograph, VPTs "Kyivskiy universytet", Kiev, Ukraine, 395 p.
2. Hulych, O.I., Hryniv, L.S. and Herasymchuk, N.M. (2007), *Metodyka formuvannia stratehii staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku kurortno-rekreasiinykh terytorii i turystychnykh tsestriv* [Method of forming of strategies of sustainable socio-economic development of resort and recreational areas and tourist centers], NAN Ukrainy, In-t rehion. doslidzh., Lviv, Ukraine, 52 p.
3. *Zakarpattia – sanatorii ta turyzm. Statystychnyi zbirnyk* [Transcarpathia – sanatoriums and tourism. Statistical compendium] (2014), Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti, Uzhgorod, Ukraine, 100 p.
4. Kravtsiv, V.S. (2013), *Karpatskyi rehion: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia u 8 tomakh* [The Carpathian region: problems and prospects of development], monograph in 8 volumes, NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhe, vol. 5, Lviv, Ukraine, 284 p.
5. Kyfiak, V. (2001), "The development of tourism and its impact on the economic situation of the region", *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 167-171.

6. *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia v Ukraini u 2014 rotsi* [Collective accommodation facilities in Ukraine in 2014] (2015), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kiev, Ukraine, 200 p.
7. Kovach, M.Y. (2011), "Sanatorium, Transcarpathian region economy: state and prospects of development", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1, pp. 141–145.
8. Lyubiceva, O.O. (2002), *Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty)* [The market of tourist services (geospatial aspects)], Alterpres, Kiev, Ukraine, 436 p.
9. Malska, M.P., Antoniuk, N.V. and Hanych, N.M. (2008), *Mizhnarodnyi turizm i sfera posluh* [International tourism and service industry], textbook, Vyd-vo "Znannia", Kiev, Ukraine, 661 p.
10. Milashovska, O.I. and Hoblyk-Markovych, N.M. (2013), "Perspective directions of development of tourism in the Transcarpathian region", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, iss. 23.3, pp. 121-127.
11. Morozov, M.A. (2009), *Yekonomika i predprinimatelstvo v socialno-kulturnom servise i turizme* [Economy and business in welfare service and tourism], a textbook for students, Izdatelskiy tsentr «Akademiya», Moscow, Russia, 288 p.
12. Program of economic and social development of Transcarpathian region for 2015 and the main directions of development for 2016 – 2017 / Approved by the decision of regional Council on 06.03.2015 no. 1202, available at: <http://carpathia.gov.ua>
13. Dolishnii, M.I. et al. (2001), *Rehionalna polityka: metodolohiia, metody, praktyka* [Regional policy: methodology, methods, practice], NAN Ukrainy, In-t region. doslidzh, Lviv, Ukraine, 719 p.
14. Shevchuk, L.T. (2008), *Stymuliuvannia rehionalnoho rozvytku Zakarpatskoi oblasti* [Promote regional development Transcarpathian region], monograph, Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine, 356 p.
15. The development strategy of Transcarpathian region for the period till 2020" / Approved by the decision of the Transcarpathian regional Council from 06.03.2015, available at: <http://carpathia.gov.ua>
16. Berezhna I.V., et al. (2013), *Teoretyko-metodychni pidkhody zabezpechennia zbalansovanoho rozvytku kurortno-rekreatsiinykh terytorii Krymu* [Theoretical and methodological approaches of balanced development of resort and recreational territories of Crimea], monograph, ARIAL, Simferopol, Ukraine, 231 p.
17. Tourist flows of the Transcarpathian region. available at: <http://uz.ukrstat.gov.ua>.
18. *Ukraina u tsyfrakh u 2014 rotsi* [Ukraine in numbers in 2014] (2015), Konsultant, Kiev, Ukraine, 239 p.
19. Shkola, I.M. (2003), *Menedzhment turystychnoi industrii* [Management of the tourism industry], tutorial, ChTEI KNTEU, Chernivtsi, Ukraine, 662 p.
20. Tsokhla, S.Yu. (2009), "Systematization of factors of tourism industry development", *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya «Yekonomika i upravlenie»*, vol. 22 (61), no. 2, pp. 373–380.

Папп В.В. ВПЛИВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Мета. Метою статті є дослідження сучасного стану та особливостей розвитку туристичної індустрії Закарпатської області, а також її впливу на соціально-економічний стан регіону.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ функціонування сучасної туристичної індустрії та її впливу на розвиток регіону; аналізу і синтезу – для виявлення недоліків та конкурентних переваг туристичної індустрії Закарпаття, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності регіону; системний підхід – для обґрунтування всебічного впливу туризму на соціально-економічний стан регіону та напрямків його подальшого розвитку; методи економіко-статистичного дослідження щодо визначення динаміки показників соціально-економічного розвитку Закарпаття та його туристичної індустрії.

Результати. Визначено основні тенденції розвитку туристичної індустрії в регіоні за останні 5 років. Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку туризму з метою підвищення рівня та якості життя населення, конкурентоспроможності Закарпаття серед регіонів України та країн "Карпатського Євросередині". Визначені пріоритетні напрями розвитку індустрії туризму в регіоні.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування впливу індустрії туризму на соціально-економічний розвиток Закарпатської області, механізмів досягнення її стратегічних пріоритетів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів, зменшення рівня безробіття, вдосконалення санаторно-курортної, рекреаційно-туристичної інфраструктури регіону, як умов досягнення стратегічних пріоритетів розвитку Закарпаття.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, санаторно-рекреаційний комплекс, Закарпаття.

Рapp V.V. EFFECT OF TOURISM INDUSTRY ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION (ON THE EXAMPLE TRANSCARPATHIAN REGION)

Purpose. The main purpose of the article is to study the present state and features of development of the tourism industry of the Transcarpathian region, as well as its impact on the socio-economic situation in the region.

Methodology of research. The study used scientific methods, in particular: the methods of theoretical generalization – for the study of theoretical fundamentals of the modern tourism industry and its impact on development in the region; analysis and synthesis – to identify the competitive advantages of the tourism industry of Transcarpathia,

which contribute to increasing the competitiveness of the region; a systematic approach – to justify the full impact of tourism on the socio-economic situation of the region and its further development; methods of economic and statistical studies to determine the dynamics of the socio-economic development of Transcarpathia and its tourism industry.

Findings. The main trends in the development of the tourism industry in the region over the past 5 years. The expediency of the further development of tourism in order to increase the level and quality of life, the competitiveness of Transcarpathia among the regions of Ukraine and countries the "Carpathian Euroregion". Priority directions of development of the tourism industry in the region were determined.

Originality. An integrated approach to the justification of the impact of the tourism industry on the economic and social development of the Transcarpathian region, the mechanisms to achieve its strategic priorities.

Practical value. The results of the study are the basis for solving practical problems on an increase in revenues in the budgets of different levels, reduction of unemployment, improvement of the health resort, recreational and tourism infrastructure in the region, as a prerequisite for achieving the strategic priorities of Transcarpathia.

Key words: tourism, tourist activity, health and recreation complex, Transcarpathia.

Папп В.В. ВЛИЯНИЕ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ)

Цель. Главной целью статьи является исследование современного состояния и особенностей развития туристической индустрии Закарпатской области, а также ее влияния на социально-экономическое положение региона.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ функционирования современной индустрии туризма и ее влияния на развитие региона; анализа и синтеза – для выявления конкурентных преимуществ туристической индустрии Закарпатья, которые способствуют повышению конкурентоспособности региона; системный подход – для обоснования всестороннего влияния туризма на социально-экономическое положение региона и направлений его дальнейшего развития; методы экономико-статистического исследования для определения динамики показателей социально-экономического развития Закарпатья и его туристической индустрии.

Результаты. Определены основные тенденции развития туристической индустрии в регионе за последние 5 лет. Обоснована целесообразность дальнейшего развития туризма с целью повышения уровня и качества жизни населения, конкурентоспособности Закарпатья среди регионов Украины и стран "Карпатского Еврорегиона". Определены приоритетные направления развития индустрии туризма в регионе.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию влияния индустрии туризма на социально-экономическое развитие Закарпатской области, механизмов достижения ее стратегических приоритетов.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по увеличению поступлений в бюджеты разных уровней, снижению уровня безработицы, улучшению санаторно-курортной, рекреационно-туристической инфраструктуры региона, как условий достижения стратегических приоритетов развития Закарпатья.

Ключевые слова: туризм, туристическая деятельность, санаторно-рекреационный комплекс, Закарпатья.

УДК 35.074;338.2

*Велещук С.С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
та публічного управління
Тернопільського національного економічного університету*

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ БРЕНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку суспільства і держави змушують говорити не лише про конкуренцію товарних брендів, а й про конкуренцію територій. Територіальна конкуренція - це, перш за все, ринок інвестицій, туризму, ринок робочої сили, готових жити та працювати на даній території. Брендінг території займає вагомe місце у політичній, соціальной та економічній політиці держави та її регіонів. Очевидно, що успіх території залежить не лише від економіко-географічного розташування, а ще й від таких факторів, як наявність і виконання стратегії регіону та самоідентифікація жителів регіону. Вдалий бренд території дозволяє ефективно конкурувати за інвестиції та туристичні потоки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широкий огляд теоретичних та прикладних аспектів проблематики з територіального брендінгу наведено в наукових працях Ф. Котлера, К. Асплунда, Д. Хайдера, І. Рейна, Д. Візгалова, П. Берга, С. Девіса, М. Кавараціса, Н. Котова, С. Зенкера, А. Лукареллі, Н. Мартіна, А. Моргана, Х. Різенбека, Б. Якобсена, І. Березіна та ін. Концепція брендінгу території знаходиться все ще на початковому етапі свого розвитку та вимагає